

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й НАУКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 15

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет технологій та дизайну, кафедра технологічної освіти
ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
Львівський медичний університет
Міжнародна благодійна організація «Лідер Якості»
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Польща)

Dragomanov Ukrainian State University
Faculty of technology and design, Department of technological education
Subdivision “Lviv Educational and Scientific Center for Professional Education”
Danylo Halytsky Lviv National Medical University
SS of NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”
Lviv Medical University
International charity organization “Leader of the Quality”
State scientific institution “Institute of Modernization of the Content of Education”
of the Ministry of Education and Culture of Ukraine
Lomza International Academy of Applied Sciences

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й НАУКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Випуск 15

**MODERN TRENDS IN DEVELOPMENT OF EDUCATION
AND SCIENCE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES**
COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS
Issue 15

Київ – Львів – Бережани – Ломжа
2024

Kyiv– Lviv – Berezhany – Łomża
2024

УДК: 37. 01 : 001

ISSN 2663-9718

Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи: зб. наук. праць / [гол.ред. Ю.І. Колісник-Гуменюк].
Київ – Львів – Бережани – Ломжа, 2024. Вип. 15. 310 с.

Головний редактор:

Колісник-Гуменюк Ю.І., доктор педагогічних наук, доцент (м. Львів, Україна)

Редакційна колегія:

Кільдеров Д.Е., доктор педагогічних наук, професор (м.Київ, Україна)

Харламенко В.Б., кандидат педагогічних наук, професор (м.Київ, Україна)

Литвин А.В., доктор педагогічних наук, професор (м. Львів, Україна)

Руденко Л.А., доктор педагогічних наук, професор (м. Львів, Україна)

Жибак М.М., доктор економічних наук, професор (м. Бережани, Україна)

Олійник П.В., доктор фармацевтичних наук, професор (м. Львів, Україна)

Голіяд І.С., кандидат педагогічних наук, професор (м.Київ, Україна)

Шарлович З., кандидат педагогічних наук (м. Ломжа, Польща)

Копельчак М.П., кандидат педагогічних наук, доцент (м. Львів, Україна)

Чаплик В.В., кандидат медичних наук, доцент (м. Львів, Україна)

Гуменюк О.М., кандидат педагогічних наук, доцент (м. Львів, Україна)

Гуменюк В.В., доктор педагогічних наук, доцент (м. Львів, Україна)

Гурська І.С., кандидат економічних наук, доцент (м. Бережани, Україна)

Технічна верстка:

Гуменюк В.В., доктор педагогічних наук (м. Львів, Україна)

Переклад англійською мовою:

Гуменюк В.В., Дубовик О.В. (м. Львів, Україна)

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики середніх загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних навчальних закладів, працівники закладів вищої освіти I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методів навчання у підготовці кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів і магістрів.

Статті збірника подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Видання розраховане на науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти.

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024

© ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти», 2024

© Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2024

© ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», 2024

© Львівський медичний університет, 2024

© Міжнародна благодійна організація «Лідер Якості», 2024

© Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, 2024

© Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, 2024

© Автори статей, 2024

Мавдрик Ірина <i>Mavdryk Iryna</i>	Підготовка вчителя фізики та математики до уроку в контексті сучасної освіти Physics and mathematics teacher preparation for the lesson in the context of modern education	92
Мельник Катерина <i>Melnyk Kateryna</i>	Актуальні проблеми викладання математики у фаховому коледжі Current problems of mathematics teaching at a vocational college	97
Новохатня Анна <i>Novokhatnia Anna</i>	Особливості впровадження проєктної діяльності в початковій школі Features of implementing project-based activities in primary school	101
Рихлевич Оксана <i>Rykhlevyich Oksana</i>	Реалізація компетентнісного підходу на уроках професійно-технічної підготовки Implementation of the competence approach in vocational and technical training lessons	105
Мойса Марина <i>Moysa Maryna</i>	Роль ігор та інтерактивних вправ у викладанні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» The role of games and interactive exercises in teaching the integrated course “I explore the world”	114
Теребенець Любомира <i>Terebenets Lubomyra</i>	Місце малювання у процесі опанування здобувачами освіти робітничих професій The place of drawing in the process of mastering working professions by students	118
Чех Галина <i>Chekh Halyna</i>	STEAM підхід до вивчення технічної механіки у фаховому коледжі STEAM approach to the study of technical mechanics in a vocational college	126
Pietryga Joanna <i>П’єтруга Йоанна</i>	Uczciwość akademicka Академічна чесність	129
Kamińska Monika <i>Каміньська Моніка</i>	Kultura akademicka Академічна культура	132
Kin-Czopek Elżbieta <i>Кін-Чопек Ельжбета</i>	Akademicka swoboda Академічна свобода	136
Czopek Łukasz <i>Чопек Лукаш</i>	Wartości i cele szkolnictwa wyższego Цінності та цілі вищої освіти	140
Podgórní Monika <i>Подгурні Моніка</i>	Wolność akademicka Академічна свобода	143
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ PSYCHOLOGIC SCIENCES		
Матійків Ірина <i>Matykiv Iryna</i>	Тренінг «Управляю собою» як засіб профілактики професійного вигорання педагога Training “I manage myself” as a preventive measure of teacher’s professional burnout	149
Яремко Роман Милик Іванна <i>Yaremko Roman</i> <i>Mylyk Ivanna</i>	Психологічні особливості переживання втрати у юнацькому віці Psychological features of the experience of loss in youth	155

4. *Технології роботи організаційних психологів : навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / [за наук. редакцією Л. М. Карамушки]. К. : Фірма «Інкос», 2005. 366 с.*
5. *Maslach C. Prevention of burnout : New perspectives / C. Maslach, J. Goldberg // Applied and preventive Psychology. 1998. V. 7. P. 63–74.*

УДК 159.9

Яремко Роман, кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки,
факультет психології та соціального захисту
Милик Іванна, студентка спеціальності 053 Психологія 4 курсу
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Львів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ВТРАТИ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розглянуто психологічні аспекти переживання втрати у юнацькому віці, зокрема специфіку емоційного реагування та вплив вікових особливостей на процес горювання. Юнацький вік характеризується значними емоційними змінами та становленням особистісної ідентичності, що робить цей період особливо вразливим до стресових подій, таких як втрата близької людини. У статті описано основні терміни, особливості перебігу процесу переживання втрати, етапи переживання втрати, а також можливі психологічні наслідки невирішеного горя.

Ключові слова: юність, втрата близької людини, горе, переживання втрати.

Yaremko Roman, Candidate of Psychological Sciences, Docent,
Associate Professor of the Department of Practical Psychology and Pedagogy,
Faculty of Psychology and Social Protection
Mylyk Ivanna, 053 Psychology 4th year student
Lviv State University of Life Safety
Lviv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE EXPERIENCE OF LOSS IN YOUTH

The article deals with the psychological aspects of loss of experience in youth, in particular, the specifics of emotional response and the influence of age characteristics on the burning process. Adolescence is characterized by significant emotional changes and the formation of personal identity, which makes this period particularly vulnerable to stressful events, such as the loss of a loved one. The article describes the main terms, features of the process of experiencing loss, stages of experiencing loss, as well as the possibility of psychological consequences of unresolved grief.

Key words: youth, loss of a loved one, grief, experiencing loss.

Юність – це період бурхливого розвитку, формування особистості та встановлення нових соціальних зв'язків. Саме тому втрати в цьому віці можуть

мати особливо сильний вплив на психіку юнака. Розірвання дружніх стосунків, розставання з коханою людиною, смерть близьких – все це може викликати глибоке емоційне потрясіння.

У психології межі юнацького віку визначати проблематично. Кожен дослідник трактує ці межі по-різному. Межа між підлітковим та юнацьким віком досить умовна, і в одних схемах періодизації (переважно у західній психології) вік від 14 до 17 років розглядають як завершення підліткового, а в інших – відносять до юності. Верхня межа періоду юності ще більш розмита, оскільки історично й соціально обумовлена та індивідуально мінлива.

І.С.Кон, звертаючись до проблеми періодизації у зв'язку з розвитком питання про вік та соціальні ролі, розглядає ранню юність, починаючи з 15 років. Разом з тим він детально розробив один із важливих періодів життя особистості – перехід від дитинства до дорослості, який в цілому охоплює вік від 11-12 до 23-25 років і розподіляється на три етапи: підлітковий вік (11/12 - 14/15 років); юнацький вік (14/15 – 18 років); пізня юність та початок дорослості (18/23 – 25 років). Так, юнацький вік характеризується формуванням самосвідомості, образу “Я”, самовизначенням, вибором професії; важливе психологічне новоутворення – відкриття внутрішнього світу особистості. Для пізньої юності провідна діяльність – праця [4, с. 48].

Юність у теорії Дж. Холла – період від 13 до 24 років, який характеризується бурхливістю протікання, це період “бурі й натиску”. На відміну від сучасних теоретиків, Дж. Холл вважав юність періодом великих потрясінь, поганої емоційної адаптації та неврівноваженості; коливанням між активним інтересом до всього навколо та апатією [4, с. 45].

А.Фрейд характеризує юність як період внутрішнього конфлікту, психічної неврівноваженості і нестійкої поведінки.

Відповідно до цього, можна сказати що юнаки є вразливими та переживають складу життєву кризу, через яку вони стикаються із неможливістю реалізації життєвого задуму: руйнуються плани, надії, перспективи, відчуття опори.

Переживання втрати у юнацькому віці має свої психологічні особливості, що пов'язані з процесами розвитку особистості, емоційної зрілості та формування соціальних зв'язків. У цей період психіка людини є досить пластичною, але водночас незрілою, тому емоційний досвід втрати може залишити глибокий слід на подальшому становленні особистості.

Важливо зазначити, що втрата може бути різною за своїм характером і впливом на психіку юнаків. Можна виділити такі види:

1. Фізичну.

1.1. Втрата близької людини, а точніше смерть члена родини, друга або партнера, що викликає емоційне горе і може спричинити тривалий період адаптації;

1.2. Втрата здоров'я : погіршення фізичного стану через хворобу, травму чи старіння, що обмежує можливості людини.

1.3. Втрата майна: втрата будинку, автомобіля або інших цінних речей внаслідок пожежі, стихійного лиха, крадіжки тощо.

2. Емоційну.

2.1. Розірвання стосунків: припинення романтичних, сімейних або дружніх відносин, що супроводжується сильними емоційними переживаннями.

2.2. Втрата особистості (ідентичності): зміни в житті, які впливають на самоідентифікацію людини, такі як вихід на пенсію, зміна професії, соціальної ролі або важливих переконань.

3. Соціальну.

3.1. Втрата соціального статусу: зміна або втрата позиції в суспільстві, що може виникнути через фінансові проблеми, втрату роботи або зміну життєвих умов.

3.2. Втрата підтримки: відсутність або втрата друзів, сім'ї чи соціального оточення, яке надавало емоційну або моральну підтримку.

4. Матеріальну.

4.1. Втрата роботи або кар'єри: втрата джерела доходу або професійної реалізації, що може призвести до економічних труднощів та проблем із самооцінкою.

4.2. Втрата фінансової стабільності: різке зменшення доходів або накопичень через економічну кризу, борги або несприятливі обставини.

5. Духовну.

5.1. Екзистенційна втрата: усвідомлення обмеженості життя, страх перед смертю або втрата сенсу життя.

5.2. Втрата віри або духовних переконань: коли людина втрачає свої релігійні або духовні орієнтири, що може призвести до внутрішньої кризи.

Так, за шкалою життєвих змін Т. Холмса і Р. Рейха, події, пов'язані з втратами, впевнено займають провідні позиції за ступенем стресогенності.

І одна з найтрагічніших втрат - втрата близьких, що залишає шрами у душі. Вона є винятковою подією, не лише перевертає поточне життя, але й може мати серйозні наслідки в далекому майбутньому. Велике нещастя часто трактують як випробування, поштовх до перебудови життя. Горе ставить перед людиною завдання, які необхідно вирішити, щоб по-справжньому пережити втрату і повернутися до життя [1].

Переживання втрати як психологічне явище і наукове поняття почало досліджуватись із початку ХХ століття, коли З.Фройд опублікував працю «Печаль і меланхолія» (1917), де виокремив «роботу горя» як окремий процес зі звільнення людини від негативних почуттів, пов'язаних із втратою. На його думку, людина, яка відчуває скорботу, у певний момент часу має відчути катарсис – емоційне очищення і завершення переживання горя. Загалом сам процес вважався автором конструктивним явищем, що сприяє розвитку особистості. Проте пізніше було виявлено, що втрата і горе містять у собі деструктивний вплив у тому разі, коли людина не може погодитися із втратою і продовжує страждати протягом тривалого часу. Зокрема Е.Ліндемманн виокремив нормальні та патологічні реакції втрати, що мають значні відмінності. Нормальні реакції сприяють продуктивному переживанню людиною втрати і подальшій адаптації до всього, що відбулося, а при патологічній реакції на втрату відбувається витіснення, пригнічення негативних почуттів, пов'язаних із нею [3].

Ю. Заманаєва розглядає втрату близької людини як системне багатокомпонентне переживання, що має формально-динамічні та змістовні аспекти. Автор систематизує дослідження, присвячені психології втрати. В них переживання втрати трактується як процес, що має афектні, когнітивні та поведінкові симптоми; послідовне вирішення психологічних завдань; процес трансформації зв'язку з людиною, що померла; подія, що травмує особистість; процес «сміслової реконструкції»; процес змін, що відбуваються на духовному рівні особистості [2].

D. Littlewood описує особливості переживання втрат у дорослому віці, зокрема викликаний втратою близької людини суб'єктивний досвід (соматичний, психологічний, емоційний). Автор акцентує увагу на зміні атитюдів щодо смерті та помирання в західному суспільстві: заперечення та уникання цих тем. Для частини дорослих процес втрати трансформується в пошук сенсу, глибше розуміння себе і життя [7].

Переживання втрати виокремлює спеціальні етапи, стадії горювання, протягом який відбувається проживання і прийняття своєї втрати. Це наступні стадії (Е.Кюблер-Росс, Дж.Боулбі, Дж.Ворден та ін.) [5]:

1. Заперечення
2. Гнів
3. Компроміс («торг»)
4. Депресія
5. Прийняття

Пройти цей шлях часом буває непросто, однак досвід переживання втрати інкорпорований майже у всі сфери життя людини, і лише питання часу, коли саме

ця «зустріч» відбудеться. Тому поступове, своєчасне проходження повного циклу переживання втрати через усі етапи дасть людині змогу отримати цінний досвід трансформації: від сильного болю і неприємного відчуття «порожнечі» до прийняття реальності й набуття певної ясності, навіть мудрості в стосунках з невизначеністю і невідомістю.

Отже, переживання втрати у юнацькому віці є складним і багатограним процесом, що вимагає комплексного підходу до підтримки. Розуміння особливостей емоційного реагування та впливу вікових факторів дозволяє більш ефективно допомагати молоді справлятися з горем та мінімізувати негативні наслідки для їхнього психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. І. А. Власенко, Н. Д. Вінник, Переживання втрати: специфіка, конфлікт, трансценденція, подолання. Теорія і практика сучасної психології. ISSN 1813-3405. 2019. с. 33-37.
2. Заманаєва Ю.В. Переживання втрати близького як процес зміни у внутрішньому світі особистості: 19.00.01. СПб., 2004. 20 с.
3. Кресан О.Д., Проблема переживання втрати і робота з нею в гуманістичній та екзистенційній психології і психотерапії // Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. Випуск 48. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2022. 98 с. С.47- 50.
4. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці : навч. посіб. Полтава : МОН України Полтав. нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка, 2018. 342 с.
5. Як тепер жити? Стадії проживання горя | Психосома. *Психосома*. URL: <https://psyhosoma.com/uk/yak-zhiti-dali-stadiii-prozhivannya-gorya/> (дата звернення: 23.10.2024).
6. Яремко Р.Я., Гродська В.М., Дзюбак А.В., Ільків Х.В. Теоретичне дослідження проблеми тривожності особистості у психологічній літературі. Молодий вчений. №5 (105). 2022. С. 83-86.
7. Littlewood J. Aspects of Grief : Bereavement in Adult Life. Tavistock / Routledge, London ; New-York 2015. 191 p.